

Paulus

‘Paulus is een vrouwenhater’, zei een vrouwelijke collega een keer toen ik iets van Paulus citeerde. Het illustreert vrij goed welk imago deze apostel heeft. Velen van ons hebben Paulus geklasseerd.

Hoewel het gezond is om naar bepaalde passages kritisch te kijken, is het wel een beetje zonde als dit het enige is dat men over Paulus kan bedenken. Er valt heel veel te ontdekken bij Paulus. Paulus laat in zijn hart kijken. Soms is hij fel, een andere keer is hij heel subtiel. Soms is hij somber, maar op een andere plaats loopt zijn hart over van blijdschap. Paulus is een intellectueel, de details van sommige passages zijn soms moeilijk te begrijpen, maar anderzijds is hij ook heel toegankelijk, heel begrijpelijk. In bepaalde opzichten staat Paulus midden in onze moderniteit.¹ En dan nog iets: Paulus is geëngageerd. Hij is tot het uiterste gegaan in zijn navolging van Jezus. Wat mij betreft heb je dan recht van spreken!

een fel licht uit de hemel

We begrijpen niets van Paulus als we niet weten hoe hij ertoe gekomen is om christen te worden. Paulus heeft iets meegemaakt, dat zijn leven fundamenteel op een ander spoor heeft gezet. In het begin was Paulus een fanatieke vervolger van een nieuwe sekte in het jodendom van zijn tijd: de mensen van de weg van Jezus. Paulus was op weg naar Damascus om daar een klopjacht tegen christenen te beginnen. Maar voor het binnenkomen van de stad werd hij omstraald door een licht uit de hemel en hoorde hij een stem zeggen: ‘Saul, Saul, waarom vervolgt je mij?’ Paulus zei: ‘wie bent u, heer?’ Toen zei de stem: ‘ik ben Jezus, die jij vervolgt’.

Dit verhaal wordt drie keer verteld in het boek Handelingen (in hoofdstuk 9, 22 en 26). Deze geschiedenis krijgt zoveel nadruk, omdat we zonder deze ervaring Paulus’ verandering niet kunnen begrijpen. In de brief aan de Galaten verwijst Paulus ernaar als hij (vrij vertaald) zegt:

het evangelie dat ik u verkondig is niet door mensen bedacht – ik heb het niet gekregen door een menselijke overlevering, maar Jezus zelf heeft zich aan mij geopenbaard (1:1,11,12, vgl 1 Kor 15:8-10).

¹ zie onder hoofdstuk 20: openbaring en verborgenheid

Het hart van het Nieuwe Testament is dus niet een traditie, een menselijke manier van spreken over God, maar: openbaring!² Het horen van Jezus' stem en het felle licht uit de hemel hebben Paulus' leven ingrijpend veranderd. Je kunt het vergelijken met een jongere die een ongeluk krijgt. Na die ervaring wordt hij niet alleen voorzichtiger in het verkeer, hij gaat ook serieuzer studeren en maakt het goed met mensen met wie hij ruzie had.

Op dezelfde wijze verandert er bij Paulus veel meer, dan dat hij alleen in Jezus begint te geloven. Langzamerhand ontdekt Paulus wat voor fanatiek mens hij daarvoor was. Hij wilde als jood nauwgezet alle geboden van het jodendom nakomen en wat was het resultaat? Dat hij meewerkte aan het vermoorden van christenen. Dat hij vocht tegen God zelf! In zijn ijver meende Paulus voor God op te komen, maar juist daardoor was hij een brokkenmaker (vgl. Rom 10:2). De schaamte hierover heeft diepe sporen nagelaten. Paulus zag zichzelf als de minste van alle apostelen (Ef 3:8; 1 Kor 15:9).

het centrale thema

Het centrale thema bij Paulus is de wet tegenover de genade. De grote lijn in het betoog van de brief aan de Romeinen is dat wij mensen niet in staat zijn aan Gods normen te voldoen. Wij hebben allemaal gezondigd en ontberen de glorie van God. Het evangelie is dat we door Jezus Christus met God verzoend worden. We worden door God als een rechtvaardige aangenomen als wij in Jezus geloven (Rom 3:23-26). Voor Paulus voelt het alsof er een last (een slavenjuk, Gal 5:1) van hem af is gevallen. Hij hoeft niet meer door allerlei plichtplegingen God tevreden te stellen. 'We zijn vrijgekocht van de vloek van de wet door Jezus die in onze plaats de vloek aan het kruis heeft gedragen' (Gal 3:13,14). Door het lezen van de brief aan de Romeinen deed Maarten Luther dezelfde ontdekking: boetedoeningen, zelfkastijding, aflaten – het was in een keer niet meer nodig.

² Zie bijvoorbeeld ook Luc 1:1-4, waarin Lucas vertelt van zijn onderzoek naar wat er gebeurd is rond Jezus; de vaststelling dat Jezus echt gestorven is Joh 19:35; Petrus en Johannes, die zeggen: wij kunnen niet zwijgen over wat we gezien en gehoord hebben Hand 4:20. Verder: 2 Petr 1:16.

emoties

Deze existentiële ontdekking maakt Paulus bijzonder fel als hij ontdekt dat de gemeente in Galatië, die hij heeft gesticht, later onder joodse invloed komt te staan. Hij spreekt vervloekingen uit (1:8,9) en hij begint te schelden: 'u hebt uw verstand verloren!' (3:1); 'laat u castreren' (5:12). Zijn opwinding is zelfs af te leiden uit zijn handschrift: 'Kijk nu toch eens met welke grote letters ik naar u schrijf!' (6:11)

Theologen hebben vaak de neiging om voornamelijk in te gaan op het gedachtegoed van Paulus, hoe hij dacht over de kerk, hoe hij het onderwerp zonde en genade behandelt, enz. Maar Paulus was net als wijzelf een mens van vlees en bloed. In sommige van zijn brieven komen we meer over zijn persoonlijke gevoelens te weten.

De brief aan de Filippenzen schreef Paulus vanuit de gevangenis. Er is veel onzeker in zijn situatie. Zal hij in leven blijven of ter dood veroordeeld worden? Normaal zou een dergelijke gevangenschap veel spanningen oproepen. Paulus voelt zich echter sterk in zijn geloof. Juist door zijn gevangenschap is het evangelie meer verspreid (1:12). Na een afweging gelooft Paulus, dat hij toch in leven zal blijven (1:20-26).

De brief aan de Filippenzen is heel goed te begrijpen. Als iemand nog nooit in de Bijbel heeft gelezen, dan is het een van de Bijbelboeken om mee te beginnen. In de brief loopt Paulus over van enthousiasme. Alsof het een liefdesbrief is, spreekt Paulus over zijn verlangen om de mensen van de kerk weer terug te zien. Hij zegt (1:8,4,6,7,9; 4:4,6,7):

ik denk altijd met vreugde over jullie;
ik ben er zeker van dat God verder met u gaat;
u ligt mij na aan het hart;
ik bid dat u zult groeien in uw liefde;
verheug u altijd in de Heer, nogmaals verheug u;
wees niet bezorgd;
de vrede van God zal uw hart en uw gedachten bewaren

Dat schreef Paulus vanuit de gevangenis. Hij heeft een conflict met de overheid, maar is ongebonden.

Heel anders is het met Paulus gesteld als er van binnenuit conflicten zijn met geloofsgenoten. Paulus had de gemeente van Korinthe zelf gesticht en er anderhalf jaar van zijn leven in gestoken (Hand 18:11). Nadat hij vertrokken was ontstonden conflicten tussen leidinggevenden (1 Kor 1:12) en er werd op belangrijke punten afgeweken van wat Paulus had verkondigd (1 Kor 15). Bovendien waren er gevallen van ontucht (1 Kor 5:1 e.v.; 6:13 e.v.). Veel menselijke problemen. Op een

andere plaats spreekt Paulus in bedekte termen over iemand 'die verdriet veroorzaakt heeft' (2 Kor 2:5 e.v. en 2 Kor 7:5 e.v.). Deze man is onder de tucht gesteld en Paulus zegt dat de straf nu genoeg is geweest en dat men maar beter kan vergeven (2 Kor 2:6,7).

Verdriet doet je twifelen in alles van je bestaan, maar, zegt Paulus, er zijn twee soorten verdriet (2 Kor 7:10):

Verdriet dat God geeft, leidt tot inkeer en redding;

verdriet dat de wereld geeft, leidt tot de dood.

Waarschijnlijk nog ingrijpender voor Paulus is de kritiek op zijn persoon. In de eerste brief aan de Korinthiërs heeft Paulus het al terloops over mannetjesmakerij (1 Kor 1:11,12) en over sommigen die hem niet als apostel erkennen (1 Kor 9:2). In de tweede brief worden meer klachten onder woorden gebracht. Men vindt de brieven van Paulus wel indrukwekkend, maar als hij dan in levende lijve verschijnt, dan valt hij toch tegen. (2 Kor 10:10). Als je hem van nabij meemaakt is het geen krachtig figuur (2 Kor 10:2). De kern van het probleem is dat sommige leidinggevendenden in Korinthe zeggen: wij zijn verder dan Paulus. Anders gezegd: het is het conflict van alle tijden over de vraag wie er op het podium mag staan.

Hoe moet je in zo'n situatie voor jezelf opkomen? De manier waarop Paulus 'deze geweldige apostelen' bestrijdt is subliem. Paulus zou natuurlijk kunnen zeggen: luister eens: ik ben apostel! Op die manier zou hij kunnen proberen deze eigenzinnige mensen het zwijgen op te leggen.

Paulus kiest voor een andere benadering.

Het eerste wat hij zegt is dat het vrij dom is om hoog van jezelf op te geven (2 Kor 10:13). Als je eerlijk bent, dan weet je toch dat daar niet zo veel reden toe is!

Maar dan doet Paulus iets onverwachts. Paulus zegt: het is dom, maar goed, laat ik ook eens opscheppen. Vervolgens komt hij met een lijst van verrichtingen waar je duizelig van wordt (2 Kor 11:16 e.v.). In een keer heeft Paulus al zijn tegenstrevers gepasseerd.

Maar Paulus heeft het van het begin af gezegd: het is een dwaasheid om zo te praten. Daarom: 'Als ik mij dan toch op iets moet laten voorstaan, dan doe ik het op mijn zwakheid' (2 Kor 11:30). En dan begint Paulus te spreken over zijn kwetsbaarheid, hoe hij aan de dood is ontsnapt en over zijn worstelingen met zijn gezondheid. Toen het hem bijna te veel

werd kreeg hij een woord van God: ´aan mijn genade heb je genoeg. Mijn kracht wordt zichtbaar in jouw zwakheid.´ (2 Kor 12:9). Als je dus toegeeft dat je zwak bent, kan God door je heen handelen. De hoofdzaak voor Paulus is dus dat we niet moeten opscheppen over wie we zijn en wat we gedaan hebben.

Wil iemand zich op iets beroemen, laat hij zich op de Heer beroemen (2 Kor 10:17)

Maar al die conflicten...., het kan natuurlijk wel aan je vreten. De grootste factor in iemands levensgeluk wordt gevormd door de kwaliteit van zijn of haar relaties. Het is onze eerste verantwoordelijkheid om die goed te houden. En hoe dichterbij, des te meer bepalend die relaties voor ons leven zijn. Daarom: conflicten in de kerk – het kan vreselijk zeer doen. Paulus heeft ook pijn gehad van alle problemen die er waren met mensen. Soms moest hij onder tranen mensen terechtwijzen (2 Kor 2:4).

een vrouwenhater?

We komen nu bij de zaak, die Paulus bij veel mensen in onze tijd impopulair maakt: zijn uitspraken over de vrouw.

Een van de meest beruchte teksten is die van 1 Kor 14:34,35, waarin Paulus zegt dat vrouwen moeten zwijgen in de kerk, want ´het is een schande voor een vrouw om in de samenkomst te spreken´. Het is moeilijk om deze tekst tegenovergesteld uit te leggen. Dat gaan we hier niet proberen. Er is echter wel een probleem met deze tekst. In bepaalde handschriften staat deze tekst op een andere plaats en dat is een aanwijzing voor de veronderstelling dat we hier te maken hebben met een latere toevoeging, die vanuit de marge in de tekst van de Bijbel is gekomen.³ Het is dus niet onwaarschijnlijk dat in latere Bijbeluitgaven dit nadrukkelijk vermeld zal worden. Inhoudelijk (maar dat is een minder belangrijk argument) stemt dit gedeelte ook niet overeen met wat eerder gezegd is, dat vrouwen profeteren en dat iedereen een inbreng heeft in de samenkomst (11:2-16 en 14:26,31).

Voor de praktijk dat vrouwen niet mogen voorgaan en geen onderricht mogen geven blijft dan alleen 1 Tim 2:12,13 over – een bijbeltekst die

³ Een uitgebreide bespreking geeft Gordon Fee, *The First Epistle to the Corinthians*, NICNT, Eerdmans Michigan 1987, 699-708.

diametraal staat tegenover andere.⁴ Hoe we met deze tekst kunnen omgaan, daarop komen we hieronder nog terug.

Een andere beschouwing is die in 1 Korintiërs 7, waarin Paulus ingaat op een aantal kwesties: over seksuele onthouding, hertrouwen, echtscheiding, gemengde huwelijken en het huwelijk in het licht van de beproevingen van het nadere einde van de wereld. Het zijn onderwerpen die voortkomen uit de praktijk. Een eerste blik in het hoofdstuk maakt duidelijk dat Paulus soms nadrukkelijk een onderscheid maakt tussen zijn persoonlijke opvattingen en voorschriften die verbonden zijn met uitspraken van Jezus zelf (7:6,10,12,25,40).

De hoofdlijn van het betoog is: de seksuele gemeenschap is een natuurlijk onderdeel van het huwelijksleven. Weduwen en weduwnaars mogen hertrouwen. Echtscheiding gaat in tegen het christelijk geloof. Mannen hebben op het vlak van echtscheiding niet meer rechten dan vrouwen (7:10,11). Voor de gemengd gehuwden geldt het advies om gewoon getrouwd te blijven, tenzij de partner aandringt op een scheiding (7:12 e.v.). Omdat Paulus tenslotte op korte termijn het einde van de wereld verwachtte met daaraan voorafgaand de komst van vele apocalyptische verschrikkingen, achtte Paulus het beter om niet te trouwen. Nadrukkelijk zegt hij echter dat het zijn persoonlijke mening is (25).

Met deze adviezen en voorschriften wijkt Paulus niet veel af van wat de andere apostelen vermoedelijk hun gelovigen hebben voorgehouden. Het enige punt waarop Paulus uit de toon valt is zijn spreken over seksualiteit. Hij zegt: het is beter te trouwen dan van begeerte te branden (7:9). Daarvoor (7:2) zegt hij dat je om ontucht te vermijden maar beter getrouwd kunt zijn (vgl. 7:36). Ook als Paulus hier zijn gehoor tegemoet komt, is dit geen fraaie omschrijving van de bedoeling van het huwelijk.

Dan is er tenslotte nog de tekst waarin Paulus zegt:

Ef 5 21 weest elkaar onderdanig met ontzag voor Christus.

22 Vrouwen, wees aan uw man onderdanig als aan de Heer, **23** want de man is het hoofd van zijn vrouw, evenals Christus het hoofd is van zijn gemeente; Hij is het, die zijn lichaam in stand houdt. **24** Welnu, zoals de gemeente onderdanig is aan Christus, zo moet ook de vrouw aan haar man in alles onderdanig zijn.

⁴ De teksten over Mirjam, Debora, Chulda in het O.T. en verder Luc 2:36 en Hand 21:9. We laten hier buiten beschouwing dat vele exegeten de brieven aan Timotheüs en Titus dateren uit de tijd na Paulus.

²⁵ Mannen, heb uw vrouw lief, evenals Christus zijn gemeente heeft liefgehad en zich voor haar overgegeven heeft

Als wij deze tekst proberen te interpreteren, dan stuiten we op een enorme culturele afstand. Paulus leefde in een mannenmaatschappij. Wij leven in een wereld waarin we het gewenst vinden dat in besturen evenveel vrouwen zijn als mannen. Paulus sprak vanuit zijn cultuur en zijn beleving.

Er zijn evenwel een aantal overwegingen te maken, die ons tegemoet komen.

Ten eerste spreekt Paulus erover dat wij in de kerk aan elkaar onderdanig zijn (:21). In de kerk is dus sprake van wederkerigheid; er is nooit iemand alleen maar de baas.

Ten tweede zien we bij Paulus ook andere noties, namelijk dat we in de kerk principieel aan elkaar gelijk zijn (Gal 3:28).

Niet in de laatste plaats valt wat te zeggen voor de interpretatie, dat Paulus in dit gedeelte aan de man mogelijk hogere eisen (heb uw vrouw lief!) stelt dan aan de vrouw. De moslima Nahed Selim deed een uitvoerig onderzoek naar de man-vrouwrelaties in de begintijd van de Islam. Ze is soms erg kritisch over Koranteksten en de Hadith. Over deze tekst 'mannen heb uw vrouw lief', zegt ze: 'het is een heel mooie tekst. Ik wou dat er in de Koran ook zo'n tekst bestond'.⁵

Het blijft echter benauwend als we bovengenoemde teksten wikken en wegen om daarna tot een algemene conclusie te komen. Is het de bedoeling om deze teksten minutieus uit te leggen om vervolgens daaruit een regel voor het geloof te destilleren?

Moeten we in de kerk vrouwen weren uit bestuurlijke functies, alleen omdat dat nu eenmaal in de Bijbel staat? Moet de kerk door mannen bestuurd worden, terwijl we in de maatschappij er geen enkele moeite mee hebben als er bijvoorbeeld een vrouwelijke burgemeester komt in onze woonplaats?

Moeten vrouwen in onze tijd een moderne manier vinden om onderworpen te zijn aan hun man? Er zijn christenen die op een ernstige manier proberen het patroon, dat we op enkele plaatsen in het N.T. vinden, toe te passen in hun persoonlijke leven. Is dit de weg die wij moeten bewandelen – vaak tegen ons eigen gevoel in? Is het niet zo dat

⁵ Nahed Selim, *De vrouwen van de profeet*, Van Gennep 2005³, 58.

iedere relatie uniek is - een samenspel van kwaliteiten en gebreken, een hoogst individuele invulling van wat ons leven zin geeft? Kunnen daar überhaupt standaardpatronen voor ontwikkeld worden? En is dat wenselijk?

Ik zou een ander uitgangspunt willen kiezen. Het vertrekpunt moet zijn dat we Paulus paulinisch moeten uitleggen. Als we die benadering kiezen staat er plotseling met dezelfde ingrediënten een heel ander gerecht op tafel. Laten we nauwkeurig onderzoeken wat Paulus zegt in 2 Kor 3:

3 ² U bent zelf onze aanbevelingsbrief, in ons hart geschreven, maar voor iedereen te zien en te lezen: ³ u bent zelf een brief van Christus, door ons opgesteld, **niet met inkt geschreven maar met de Geest van de levende God, niet in stenen platen gegrift maar in het hart van mensen...** ⁶ God heeft ons geschikt gemaakt om het nieuwe verbond te dienen: **niet het verbond van een geschreven wet, maar dat van zijn Geest. Want de letter doodt, maar de Geest maakt levend.**

⁷ Wanneer **wat de dood bracht** en met letters in steen werd gegrift, al met zo veel luister verscheen dat het volk van Israël niet naar Mozes kon kijken door de stralende glans op zijn gezicht – een glans die verdween –, ⁸ zal dan **wat de Geest brengt** niet nog groter luister hebben? ⁹ Wanneer **wat tot veroordeling leidt** al met luister is bekleed, dan is **wat tot vrijspraak leidt** dat des te meer... ¹⁴ Het denken (van de Israëlieten) verstarde (in het oude verbond), en dezelfde sluier ligt tot op de dag van vandaag over het oude verbond wanneer het voorgelezen wordt. Hij wordt alleen in Christus weggenomen. ¹⁵ Tot op de dag van vandaag ligt er een sluier over hun hart, telkens als de wet van Mozes wordt voorgelezen. ¹⁶ Maar telkens als iemand zich tot de Heer wendt, wordt de sluier weggenomen. ¹⁷ Welnu, met de Heer wordt de Geest bedoeld, en **waar de Geest van de Heer is, daar is vrijheid.**

Deze tekst moeten we lezen tegen de achtergrond van Paulus' eigen levensgeschiedenis. In het verleden had Paulus er alles aan gedaan om volgens de wet te leven. Later kwam hij tot de ontdekking dat al die regels hem niet dichterbij God hadden gebracht.

De grote vraag is dus: moeten we Paulus uitleggen op dezelfde manier zoals hij in zijn oude leven het Oude Testament benaderde? Dat zou een grote vergissing zijn!!

De revolutionaire gedachte van Paulus is dus, dat een bepaalde benadering van de Bijbel tot de dood leidt! Dit is een vergaande uitspraak, die we zeker in gedachte moeten houden bij onze uitleg van Paulus' uitspraken over de rol van de vrouw in het huwelijk en de kerk. Formalisme leidt tot niets. Laten we ons hart volgen. We moeten ons geen slavenjuk laten opleggen. We zijn geroepen om vrij te zijn (Gal 5:1).

Paulus' recht van spreken

Dan nog een laatste gedachte.

Iedereen is natuurlijk vrij om kritisch tegen Paulus aan te kijken. Maar hebben wij tot ons laten dringen, wie we bij Paulus werkelijk tegenover ons hebben? Hebben wij iets geproefd van zijn drijfveren en zijn engagement als we zo makkelijk zeggen dat we het niet zo op hebben met Paulus?

In de brief aan de Filippenzen zegt Paulus, dat hij alle studie van het jodendom achteraf tijdverspilling vindt. Hij heeft het jodendom verlaten, omdat niets gaat boven het kennen van Jezus Christus (3:8). Paulus heeft alles opgegeven en heeft maar een verlangen: delen in het lijden van Jezus en ervaren wat de kracht is van zijn opstanding (3:10). Elders lezen wij hoe Paulus consequent zijn leven heeft gewijd aan dit streven. Voor een keer gaat Paulus zichzelf te buiten en vergelijkt hij zich met de leiders van de kerk van Korinthe, die van zichzelf vinden dat ze Paulus voorbijgestreefd zijn:

2 Kor 11 Ik heb harder gezwoegd, heb vaker gevangengezeten, heb veel meer lijfstraffen ondergaan, ben vaker in doodsgevaar geweest. **24** Door de Joden ben ik vijfmaal met veertig min één zweepslagen gestraft, **25** ik ben driemaal met stokslagen gestraft, ik ben eenmaal met stenen bekogeld en heb driemaal schipbreuk geleden. Eén keer heb ik een heel etmaal op zee rondgedreven. **26** Voortdurend was ik onderweg, bedreigd door rivieren, rovers, volksgenoten en vreemdelingen, in gevaar in de stad, in de woestijn, op zee en te midden van schijngelovigen. **27** Ik heb gezwoegd en geploeterd, vaak zonder te slapen, hongerig en dorstig, vaak zonder te eten, verkleumd en zonder kleren. **28** En dan laat ik al het andere nog buiten beschouwing: de druk waaronder ik dagelijks sta vanwege mijn zorg voor de gemeenten.

Gevangenschap, martelingen, doodsgevaar, schipbreuk, honger, dorst, slapeloosheid en altijd die zorg voor mensen....

Ik heb een vast salaris, een pensioen voor later, een gezin, een eigen huis en nog veel meer....

Kan ik in de schaduw van deze man staan?